

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ

На правах рукопису

КИРИЧЕНКО Борис Йосипович

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
АПК У ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

08.07.02 - Економіка сільського господарства і АПК

Автореферат
дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

Київ - 1996

338.43

00757266 (X)

- 2

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Білоцерківському державному аграрному університеті.

- Науковий керівник - доктор економічних наук
Кандиба Андрій Миколайович
- Офіційні опоненти - доктор економічних наук, професор
Кефевич Анатолій Едуардович
- кандидат економічних наук, доцент
Лук'яненко Дмитро Григорович
- Провідна організація - Національний аграрний університет,
м. Київ

Захист дисертації відбудеться 19 " листопада 1996 року о 14³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.23.03 в Інституті економіки НАН України за адресою: 252011, м. Київ-11, вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту економіки НАН України.

Автореферат розіслано 19 " листопада 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

ТРЕГОВЧУК В. М.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. З набуттям державної незалежності Україна почала активно формувати власну систему зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі і в АПК. Аналіз цього процесу показує, що поряд з певними позитивними досягненнями тут мають місце також методологічні і методичні неузгодженості між елементами механізму зовнішньоекономічної діяльності і змінами в результаті трансформації економіки. Зустрічаються суб'єктивні точки зору стосовно напрямів і методів досягнення гармонійності між тенденціями у загальносвітових процесах і сучасним станом економіки національного АПК. При цьому автори не враховують різноманітність господарських суб'єктів у цій сфері та досягнутий рівень розвитку ринкових відносин.

Ось чому питання удосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності у процесі трансформації економіки АПК набувають особливого значення, що й визначає актуальність цього дослідження і, зокрема, опрацювання методичних підходів до удосконалення моніторингу експортно-імпорتنих операцій, статусу сільського господарства і переробної промисловості в системі міждержавного товарообміну, структури і динаміки експорту та імпорту продукції, створення інфраструктури у сфері зовнішньоекономічної діяльності АПК.

До висновку про актуальність дослідження з питання удосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності у процесі трансформації економіки АПК приводить також аналіз і узагальнення теоретичних досліджень зарубіжних і вітчизняних учених-економістів: С. Фішера, Р. Шмалензі, Д. Даніельса, М. Пєбро, П. Х. Ліндерта, Р. І. Хабулатова, В. М. Геєця, В. П. Галушки, І. І. Лукінова, П. Т. Саблука, В. В. Юрчишина, О. М. Онищенко, О. М. Шпичака, С. Р. Панченка, В. С. Будкіна, Д. Т. Лук'яненко, А. Е. Кюфєвича та інших, а також наявність цілого ряду недостатньо розроблених та остаточно вирішених питань щодо уточнення наукових положень концепції зовнішньоекономічної діяльності і адекватного відображення у її механізмі трансформаційних процесів.

Актуальність дослідження визначається його спрямованістю на опрацювання ефективного механізму конверсії нетарифних регуляторів в тарифи та на усунення перешкод на шляху лібе-

реалізації зовнішньоекономічних стосунків, що впливає в приєднання в 1995 р. України до Генеральної угоди в тарифів і торгівлі (ГАТТ) і вступу її до світової організації з торгівлі (СОТ). Дослідження дає можливість освоїти на основі конвенцій і кодексів ГАТТ і СОТ метод аналізу вигод і втрат від зовнішньоекономічної діяльності, який в Україні раніше не здійснювався і це не давало можливості впливати належним чином на зовнішньоторговий баланс АПК.

З огляду на значення зовнішньоекономічної діяльності для АПК, перераховані питання є досить актуальними. Проте не всі вони належним чином опрацьовані. Ці важливі обставини і визначили вибір теми дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення змісту і засобів удосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності АПК України з урахуванням змін в економіці в процесі ринкових перетворень та використанням досвіду країн світу. Для досягнення мети передбачено вирішення таких взаємоузгоджених завдань:

- визначити зміст і придатність існуючого механізму для ефективного здійснення процесу зовнішньоекономічної діяльності; обґрунтувати об'єктивну необхідність і принципову можливість використання в ньому практики зарубіжних країн;

- дослідити зміни в сільському господарстві і поробній промисловості України, виявити причинно-наслідкові залежності в цих процесах, в тому числі викликаних ринковими трансформаціями;

- обґрунтувати основні засади створення експортно-імпортного режиму і торгового статусу з урахуванням світової практики;

- опрацювати принципи удосконалення основних ланок механізму зовнішньоекономічної діяльності;

- визначити методи коригування зовнішньоекономічних відносин на загальнодержавному та регіональному рівнях;

- аргументувати необхідність та опрацювати методичні підходи щодо визначення розмірів субсидій і компенсацій товаровиробникам, які невабаром можуть знайти застосування у механізмі зовнішньоекономічної діяльності.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є механізм зовнішньоекономічної діяльності АПК, тобто система

відносин, яка склалася у цій сфері, переважно в приводу експорту і імпорту продукції. Об'єктом дослідження обрано економіку та зовнішньотоварний оборот АПК, а також економіку країн світу.

Методологія дослідження і джерела інформації. Дослідження ґрунтується на фундаментальних працях вітчизняних і зарубіжних учених в теоретичних і методичних питань зовнішньоекономічної діяльності. В роботі використані або враховані положення законодавчих актів, постанов і нормативних документів Верховної Ради України, Указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, а також матеріали ряду міжнародних установ і організацій. Інформаційною базою дослідження є офіційні і статистичні дані та матеріали міністерств України, які здійснюють чи обслуговують зовнішньоекономічну діяльність. Враховані також результати досліджень провідних науково-дослідних установ України, які розробляють питання зовнішньоекономічної діяльності.

У роботі використані методи статистичного аналізу даних, групування, факторний аналіз, обрахування середніх і відносних величин, динамічних рядів, графічний.

Наукова новизна. Дисертація є практично першою в Україні науковою роботою, присвяченою вивченню економічного механізму зовнішньоекономічної діяльності АПК. В ній опрацьовані наукові засади і практичні рекомендації щодо удосконалення цього механізму відповідно до здійснюваних ринкових перетворень в економіці та з використанням елементів зарубіжного досвіду. Науковою новизною характеризуються такі основні результати дослідження:

- уточнення змісту і особливостей основних ланок економічного механізму зовнішньоекономічної діяльності АПК в умовах трансформації економіки та динамічності світогосподарських тенденцій;

- визначення ролі гнучких фінансово-економічних важелів як інструментів коригування зовнішньоекономічної діяльності на загальнодержавному і регіональному рівні та обґрунтування розмірів митних тарифів та цін на товари, що експортуються і імпортуються;

- схема визначення відносної рівноваги між експортом і імпортом товарів, способи усунення нестабільності валютних

курсів, розподілу доходів від зовнішньоекономічної діяльності, а також пом'якшення дефіциту платіжного балансу;

- обгрунтовані пропозиції щодо удосконалення системи показників обліку обсягів зовнішнього товарообороту, що дасть можливість забезпечити надійну інформацію для дослідження закономірностей руху продукції АПК;

- запропоновані шляхи підвищення конкурентоспроможності товарів, спрощення пошуку торговельних посередників, кредитування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, покращення системи міжнародних розрахунків, створення інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності;

- опрацьовані методичні підходи щодо визначення розмірів субсидій і компенсацій товаровиробникам, які приймають участь у зовнішньоекономічній діяльності.

Практичне значення і реалізація результатів дослідження.

Запропоновані і обгрунтовані в роботі шляхи удосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності АПК України з використанням досвіду країн світу дозволять розширювати його участь у міжнародному поділі праці, зміцнити організаційний початок структурних перетворень у зовнішньоекономічній сфері. Матеріали дослідження використані при підготовці "Концепції зовнішньоекономічної політики", "Концепції зовнішньоекономічної діяльності", "Концепції розвитку експортного потенціалу України", ряду законів України, в тому числі "Про зовнішньоекономічну діяльність", інших документах, а також у розробках наукових організацій з питань зовнішньоекономічної діяльності. Розроблені за участю автора "Методичні рекомендації в питань зовнішньоекономічної діяльності в АПК" схвалені Науково-технічною радою Мінсільгосппроду України і рекомендовані до використання підприємствами агропромислового комплексу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи та результати дослідження використані у десяти доповідях і виступах автора на міжнародних форумах, загальноукраїнських семінарах, нарадах спеціалістів АПК, зустрічах за круглим столом, презентаціях.

Публікація результатів дослідження. Основні результати дослідження опубліковані в 4 наукових роботах авторським обсягом 2,3 д. а., у тому числі у брошурі.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із всту-

пу, трьох розділів, висновків і рекомендацій, списку використаної літератури та додатків. Ємщує 218 сторінок машинописного тексту, 14 таблиць, 20 малюнків, 3 додатки.

П. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ І ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ПРЕДМЕТ ЗАХИСТУ

1. Теоретичні питання побудови і функціонування механізму зовнішньоекономічної діяльності АПК. Трансформація економіки і концепція зовнішньоекономічної діяльності.

Дослідження відносин, які складаються і діють у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності, показує, що вони регулюються цілою системою економічних, організаційних, фінансових і правових важелів, які в сукупності складають певний механізм. Ці регулятори є складовою частиною єдиного механізму функціонування національної економіки, проте мають і певні особливості, пов'язані із специфікою сфери зовнішньоекономічної діяльності, яка починається усередині держави, а закінчується за її межами. Ця діяльність можлива лише за умови, коли ціла низка самостійних за своїм змістом ланок об'єднана у цілісну систему. Тут мають взаємодіяти і доповнювати одна одну такі складові як ціни, мито, податок, акциз, субсидія, кредит, тарифи, валюта і курси валют, страховка, прибутки, правила взаєморозрахунків і ін. Тут варто зробити спеціальне зауваження про те, що переважна більшість ланок і інструментів механізму зовнішньоекономічної діяльності є загальнодержавною і поширюється на АПК як на невід'ємну складову частину вітчизняної економіки. Тому ряд ланок механізму зовнішньоекономічної діяльності розглядаються в роботі у контексті їх загальнодержавної функції.

На сучасному етапі економічних перетворень в Україні винятково важливим є питання нарощування експортного потенціалу АПК. Значення експорту як фактора підтримки товаровиробників і джерела валютних надходжень для задоволення потреб цього сектора економіки особливо зросло у зв'язку з економічною кризою, що характеризується звуженням внутрішнього попиту на товари і дефіцитом платіжного балансу. Хоча обсяги експорту продукції АПК значно нижчі можливостей товаровиробників і не задовольняють його потреб у валютних надходженнях. Характер експорту у значній мірі залишається сировинним. Сучасний економічний механізм зовнішнього товарообміну є таким, що

сприяє інвестуванню коштів у зарубіжні країни на шкоду власній економіці. Велике значення має створення і розвиток сучасної інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності, гравіду ролі у якій повинно відігравати інформаційне забезпечення експортерів.

Економічний механізм зовнішньоекономічної діяльності необхідно розглядати як важливу складову, проте відносно відособлену ланку економічної системи світу. Включаючи певну систему форм, методів і засобів регулювання конкретного процесу зовнішньоекономічної діяльності, цей механізм сприяє погодженості тенденцій у світовій економіці між країнами і регіонами.

АПК займає винятково важливе місце і є однією з базових, життєво важливих сфер в економіці України, від розвитку якої залежить соціально-економічний стан суспільства та продовольча безпека держави. Ця сфера посідає важливе місце і в зовнішньоекономічній діяльності України.

У свою чергу, розвиток АПК, його зовнішньоекономічний потенціал багато в чому визначаються загальним станом економіки держави в цілому, а в останні роки і трансформаційними процесами, які в ній відбуваються. Нині тут здійснюються глибокі за змістом і широкомасштабні процеси ринкових перетворень. Великого розмаху вони набули і в АПК, здебільшого щодо власності і організаційно-господарських форм і структур. Економічна криза найбільш відчутно вразила сільське господарство - найменш захищену в економічно-фінансовому відношенні галузь. У роботі наводяться офіційні дані, які свідчать про значний спад агропродовольчого виробництва, особливо в суспільному секторі. Ціни на продукцію сільського господарства в останні роки зростали значно нижчими темпами, ніж ціни на промислову продукцію і послуги, що споживаються у сільськогосподарському виробництві.

Великою мірою стан АПК визначився загальною економічною і фінансовою ситуацією в державі. Помітного перелому в економіці України, як свідчать наведені в дисертації дані, не спостерігається.

Ситуація в економіці вплинула і на динаміку експорту. У 1993-1995 рр. зовнішньоторговельне сальдо України мало від'ємне значення, особливо великим воно є в 1996 р. Таке становище склалося у зв'язку з низькою якістю вітчизняних то-

варів, їх неконкурентоспроможністю на світовому ринку. Отже, підсумки економічного розвитку України і її АПК в останні роки з точки зору можливостей зовнішньоекономічної діяльності є незадовільними. Майже не справило позитивного впливу на цю сферу і реформування економіки. Реальних змін форм власності, тобто суті економічних відносин і мотивів до конкуренції поки що не відбулося. Не спостерігається також радикальних, інституціонального характеру, змін і в організаційно-господарських формах і структурах.

Враховуючи значення зовнішньоекономічної діяльності у функціонуванні загальнодержавної економічної системи та виходячи з завдань дослідження, в роботі сформульовано основні концептуальні засади розвитку цієї діяльності з визначенням загальної мети, урахуванням здійснюваних ринкових перетворень, виділенням етапів та окресленням кола завдань, що мають вирішуватися на кожному з них. Концептуальні засади мають прогностичний характер, стосуються зовнішньоекономічної діяльності держави в цілому, а також враховують конкретні аспекти стосовно АПК, який посідає у здійсненні цієї діяльності важливе місце.

Реалізація концепції потребує певного часового відрізка, який з допустимою умовністю виправдано розділити на два етапи: розвиток в умовах кризи і стабілізації економіки, прискореного розвитку економіки.

Серед основних завдань першого етапу повинно бути запобігання зменшенню зовнішньоторгового обороту, особливо вітчизняного експорту, забезпечення поставки необхідних обсягів продукції критичного імпорту, стабілізація зовнішньоторгового балансу, визначення напрямів експортної спеціалізації галузей та підвищення конкурентоспроможності українських товарів та послуг на міжнародному ринку, поступова лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків при превалюючій ролі державних засобів регулювання.

На другому етапі концепцією передбачається комплексна і подальша лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, майже повний відхід держави від регулювання централізованого експорту й імпорту (за виключенням обмеженого кола товарів і послуг стратегічного значення).

Згідно з концепцією, на першому та на початку другого

етапу основний спектр економічних взаємовідносин України зосереджуватиметься на країнах СНД і Балтії. Далі, по мірі нарощування експортного потенціалу конкурентоздатної продукції, в орбіту зовнішньоекономічної діяльності Україна має наполегливо залучати все більшу кількість країн різних регіонів світу. Про експансію українських товарів на зовнішньому ринку говорити передчасно. Однак уже зараз слід цілеспрямовано домагатися розширення номенклатури товарів, які можуть викликати інтерес з боку зарубіжних торгових партнерів. Привабливим для АПК України може бути зовнішній ринок льоноволокна, який нині досить емкий.

2. Узгодженість зовнішньоекономічної діяльності АПК із світогосподарськими тенденціями. Моніторинг, структура і динаміка експорту та імпорту.

Одним із головних завдань зовнішньоекономічної діяльності АПК України є створення такої системи відносин усередині країни, яка б сприяла здійсненню ринкових перетворень і інтеграції агропромислового виробництва у світову економіку. Це вимагає, з одного боку, створення національного торгово-економічного режиму, при якому вітчизняні товаровиробники були б зацікавлені продавати свої товари на зовнішньому ринку, а з другого, - формування торгового статусу, який дозволяв би через механізм міждержавних взаємних уступок усувати перешкоди на територіях держав-партнерів по торгівлі та не завдавати збитків власному ринку від конкуренції іззовні.

З'ясовано, що в Туркменістані, Узбекистані і в Україні торговельно-економічний режим та торговий статус формуються за схожими принципами. В цих країнах продовжує діяти досить жорстка система експортних обмежень і державні органи управління контролюють значну частину зовнішньоторговельних операцій, особливо по ключових позиціях. Ці країни ще не домоглися стабілізації економіки.

Росія, Молдова і Киргизстан обмежилися половинчатими заходами в зовнішньоекономічній діяльності, тобто контролюють ключові області експорту і лібералізували інші складові торговельної діяльності.

Торговельно-економічний режим і торговий статус АПК є системними елементами загальнодержавного режиму і статусу і діють на основі загальнодержавної нормативної бази. Воля, на

жаль, ще недосконала, що призводить до частоті зміни моделі зовнішньої торгівлі, дає можливість застосовувати велику кількість контрольних заходів щодо обсягів товаропотоків за межі держави та цін на продукцію. Причому, зміна торгових моделей здійснюється здебільшого примусово, без належного опрацювання заходів структурного впливу та всупереч загальноприйнятим у світі нормам і правилам.

Необхідність включення економіки АПК в міжнародний поділ праці зумовлюється перш за все тим, що його виробництво на третину забезпечується за рахунок зовнішніх економічних зв'язків. Основоположим принципом формування відкритої економіки повинна стати опора на розвиток власних галузей і виробництв, що мають порівняльні і конкурентні переваги у світовій економіці, якими сьогодні вже є спиртова промисловість і виробництво кондитерських товарів.

Механізм включення економіки України і її АПК в сучасні світові процеси і структури напевно складний і ще недостатньо відпрацьований. У роботі висловлюється застереження про те, що при його удосконаленні мова повинна йти не про безоглядну лібералізацію зовнішньої торгівлі, а про поступовий, регульований з боку держави процес відкриття національного агропродовольчого ринку в одночасним здійсненням цілеспрямованої протекціоністської політики стосовно власних товаровиробників і споживачів. З цією метою доцільно, щоб діяльність державних законодавчих і управлінських органів була сконцентрована на таких головних напрямках, як відкриття внутрішнього ринку для іноземної конкуренції у поєднанні із гнучкою системою захисту вітчизняних товаровиробників; забезпечення правових і економічних гарантій господарського функціонування і захисту іноземного капіталу; орієнтація технічної, технологічної, промислової, аграрної і соціальної політики на світові стандарти і тенденції розвитку; гармонізація національного господарського права і законодавства із зовнішньоекономічною діяльністю з міжнародним; підтримка, по мірі стабілізації і зміцнення економіки, вітчизняних експортерів на світових ринках. Отже, враховуючи об'єктивні передумови, внутрішні та зовнішні чинники, можна стверджувати, що найбільш прийнятною для України і її АПК є експортоорієнтована модель зовнішньоекономічної діяльності, що передбачає використання світових ринків як бажливого

фактора зростання вітчизняної економіки.

У роботі подається докладний аналіз динаміки і структури експорту продукції АПК та імпорту для його потреб. Аналіз свідчить про негативну тенденцію суттєвого зниження в сумарному експорті АПК продукції харчової промисловості (з 71,6 до 49,1 проц.) та зростання сировини або продукції з низьким рівнем промислової переробки. Низькою є й питома вага експорту АПК у загальному державному обсязі - 11,9 проц., що у 2 рази менше частки АПК у ВВП. Вивчення питання підсумоване висновком, що з точки зору конкурентоспроможності продукції на зовнішньому ринку та обсягів валютних надходжень найбільш вигідною для АПК структурною конструкцією є та, в якій питома вага харчової промисловості в загальному обсязі експорту постійно зростатиме. У цій частині дослідження висловлене також ставлення до методичної схеми обліку товарів по експорту і імпорту. Схему, що застосовувалася до 1993 р. включно, визнано недосконалою. У ній було виділено два основних блоки: продукція виробничо-технічного призначення та товари народного споживання. При цьому продукція АПК була розосереджена по трьох товарних групах, що утруднювало аналіз. З 1994 р. діє нова методична база обліку обсягів зовнішньої торгівлі, так звана гармонізована система, яка застосовується багатьма країнами світу. Вона охоплює біля 2 тис. товарних позицій, що майже у 2 рази більше, ніж було раніше. На підставі аналізу, виконаного в роботі за запропонованим інструментарієм, рекомендовано виокремити в самостійні товарні позиції горілку, насіння сояшника, олію, виноматеріали, льоноволокно, сухофрукти, що диктується інтересами розвитку зовнішньоторговельної діяльності.

3. АПК: економічний механізм зовнішніх ринків цукру та зерна. Роль і місце інфраструктури у створенні зовнішнього ринку.

З метою конкретизації результатів дослідження, висновків і пропозицій, механізм зовнішньоекономічної діяльності АПК розглянуто на прикладі реалізації на зовнішньому ринку цукру і зерна.

Економісти переконані, що Україна має всі необхідні умови для розвитку цукробурякового виробництва в обсягах, які сповна забезпечуватимуть внутрішні потреби і можуть висунути її в число далеко не останніх у світі постачальників цієї продукції

на зовнішній ринок. Проте в останні роки з різних причин цукрова промисловість надто деградувала; в 1995 р. вона виробила з власної сировини 3522 тис. тонн цукру проти 5388 тис. тонн у 1990 р. Для власних потреб України необхідно мати не менше 2,8 млн. тонн цукру. З цього випливає однозначний висновок про те, що експортний потенціал цукровиробництва в Україні знизився до критичного рівня. Гострота питання пояснюється тим, що цукор для України є стратегічно важливим товаром, що виконує роль "твердої" валюти в зовнішньоторговельних операціях. Досить сказати, що за значну частину імпортованих енергоносіїв Україна розраховується зустрічними поставками цукру. Особливе місце ця продукція займає у зовнішньоторгових операціях України з основним торговим партнером - Росією.

Вупереч здійснюваному курсу на розвиток ринкових відносин у цукровиробництві надмірно великими є обсяги давальчої сировини, бартерних операцій бурякосіючих господарств. Монополізм переробників сільгоспсировини, необгрунтована цінова, податкова та кредитно-фінансова політика призвели до того, що виробництво цукру-піску наштовхнулось на трудноді в реалізації його як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Між тим, навіть за існуючих обставин Україна за умов раціонального використання наявного ресурсного потенціалу здатна виробляти таку кількість цукру, яка може сповна задовольняти внутрішній попит і забезпечувати його експорт в обсязі 2,5 млн. тонн щорічно.

У роботі подається всебічна і докладна характеристика результатів роботи цукрової промисловості, сформульовано ряд пропозицій щодо покращення стану цієї важливої галузі, недопущення її розвалу, поступового нарощування обсягів виробництва.

Оцінка механізму поставок цукру на зовнішній ринок здійснена на прикладі його експорту в Росію і Казахстан. Механізм експорту визнано таким, що не відповідає загальсприйнятним світовим стандартам та завданням зміцнення економіки України. Ціни на український цукор на ринках Росії - це, з одного боку, середні ціни у східноєвропейських районах Росії та, з другого, - північних районах Казахстану і центральноєвропейських районах Росії. Ці обставини необхідно враховувати як визначальні при реалізації цукру в Росію і Казахстан.

Вивчення питання про експорт цукру показує, що тут не

обійтися без його державної підтримки. Найкраще серед країн СНД питання про підтримку експорту продукції опрацьовано в Росії, де щодо цього застосовується ціла система фінансово-економічних важелів. У роботі обґрунтована необхідність застосування державних субсидій виробникам цукру, які в подальшому, безперечно, стануть важливою ланкою механізму зовнішньоекономічної діяльності АПК. Сформульовані основні методичні засади щодо застосування субсидій та запропонована схема обрахунку їх розмірів.

Вивчення існуючої у світі практики показує, що механізм зовнішньоекономічної діяльності з приводу експорту і імпорту зерна перебуває в країнах у стані постійного коригування під впливом валових зборів, обсягів експорту і імпорту, запасів, кон'юнктури цін. Це підтверджується представленими у роботі статистичними матеріалами. В Україні показники виробництва, експорту і імпорту зерна не корелюються, що свідчить про розбалансованість зернового господарства. Існує невиправдана розбіжність між цінами однієї тонни зерна на внутрішньому ринку, індикативними та цінами на світовому ринку. У значному діапазоні коливаються внутрішні ціни на зерно за угодами (закупівля) по областях. У 1995 р. вони у Вінницькій і Запорізькій областях мали значення як 1 до 0,7. З метою захисту областей від зби́ків у виробництві і реалізації зерна на внутрішньому ринку в роботі пропонується започаткувати практику компенсаційних виплат зерновиробникам як різницю між середньою ціною за угодами та фактичною за біржовими контрактами. Для підвищення зацікавленості виробників зерна в реалізації його за межами України, за умов високої якості продукції, обґрунтована доцільність застосування субсидій як різниці між внутрішньою ціною біржової торгівлі та ціною світового ринку. Тут доречно відзначити, що Уряд України опрацьовує питання про застосування диференційованих державних дотацій виробництва м'яса і молока для товаровиробників. У роботі охарактеризовані існуючі ланки інфраструктури зовнішньої торгівлі та запропоновано створення нових. Одна з них - кооперативи по організації та здійсненню експорту агропродовольчої продукції, які здатні ефективно захищати інтереси вітчизняних товаровиробників. Надання інфраструктурі системної цілісності сприятиме підвищенню ефективності функціонування механізму

зовнішньоекономічної діяльності АПК.

КОРОТКІ ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. На початковому етапі механізм зовнішньоекономічної діяльності України і її АПК ґрунтувався на незначних обсягах експорту і імпорту товарів. Проте в останні роки ці обсяги суттєво зросли, у зв'язку з чим стали відчутними розбіжності між вітчизняними і міжнародними нормативно-законодавчими актами, що регулюють зовнішньоекономічні відносини, процедурою перетинання кордонів, способами здійснення маркетингу та інше. Це викликає необхідність будувати економічний механізм на таких засадах, які б забезпечували активну і багатопланову зовнішньоекономічну діяльність АПК з урахуванням динамічного оновлення міжнародних відносин в останній час.

2. Через економічний механізм необхідно забезпечувати експортерам АПК протекціоністський захист на всіх рівнях економічно-фінансовими, юридично-правовими, міжнародно-політичними і рекламно-пропагандистськими засобами. Важливим щодо цього є такі елементи механізму зовнішньоекономічної діяльності як кредитування експорту конкурентоспроможних на світовому ринку товарів, фіскальна політика держави у цій сфері економічного життя, державне стимулювання інвестицій у виробництво конкурентоспроможних товарів.

3. Здійснені в АПК перетворення поки що не дали бажаних результатів. Внаслідок багатьох причин тут продовжує знижуватися рівень ефективності використання ресурсного потенціалу, насамперед землі, до загрозливого рівня наблизився спад виробництва агропродовольчої продукції, що значно послаблює продовольчу безпеку держави, скорочує експортний потенціал АПК. Порушення цінового паритету, скорочення виробництва і реалізації продукції поставили АПК на грань банкрутства, обмежили його експортні можливості.

4. Зовнішньоекономічна діяльність повинна спрямовуватися на інтеграцію вітчизняної економіки у світогосподарську систему через послідовну перебудову товарної структури експорту і імпорту та наближення її до структурних моделей, які мають розвинені країни. Зовнішньоекономічні зв'язки повинні ґрунтуватися на загальноприйнятних у світі нормах, вироблених ООН, наближатися до вимог ГАТТ і СОТ, сприяти входженню АПК у міжнародні інтеграційні об'єднання. Обов'язковими умовами при

цьому повинні стати первинність закону у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності та захисті інтересів суб'єктів, які беруть у ній участь усередині країни та за її межами, що є невід'ємним атрибутом ринкової економіки.

5. Завданням зовнішньоекономічної діяльності є зменшення від'ємного сальдо зовнішньоторгового балансу, вихід на нові міжнародні ринки з метою збільшення джерел надходження валюти, активна державна фінансова допомога суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, зміна ухилу в перерозподілі інвестицій на користь міжнародно-спеціалізованих галузей, застосування селективного принципу щодо імпорту продукції.

6. Поглиблене вивчення питання про основні параметри торгово-економічного режиму і торгового статусу груп країн СНД показує, що в найвигіднішому становищі опинилися країни Балтії, які без зволікань увійшли в преференційні системи багатьох зарубіжних ринків. Значною мірою цьому сприяло скорочення експортних обмежень та зменшення ролі державних організацій у здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Ризик цих країн виправдав себе, не завдав їм збитків, а навпаки, сприятливо вплинув на зміцнення ринкових засад в економіці та стабілізацію зовнішньоекономічної діяльності.

7. Україна, як відомо, вступила до таких авторитетних міжнародних організацій в торгівлі, як ГАТТ/СОР. Проте серед науковців і практиків не існує однозначної і притому лише позитивної оцінки такої акції. Справа у тому, що в минулі роки половина порушень у торгівлі, зафіксованих ГАТТ, стосувалася сільськогосподарської продукції. Це викликає побоювання, що з приєднанням до ГАТТ/СОР у вітчизняних товаровиробників можуть мати місце труднощі з реалізацією в повному обсязі свого експортного потенціалу. Тому вирішення питання про реалізацію угод ГАТТ/СОР має бути всебічно зваженим, пройти перевірку часом і мати належне наукове обґрунтування.

8. Однією з важливих причин, що гальмує розширення виходу АПК на зовнішній ринок та знижує дієвість механізму зовнішньоекономічної діяльності, є відсутність сучасної інфраструктури зовнішнього ринку. Таку інфраструктуру потрібно створити і вона повинна забезпечувати експортерам і імпортерам доступ до оперативної інформації про попит і кон'юнктуру на світовому ринку, біржову діяльність, банківське обслуговування, курси

валют, а також мати для цього необхідну кількість кваліфікованих фахівців.

III ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

Брошури

1. Кандиба А. М., Городній В. В., Кириченко Б. Й. Методичні рекомендації з питань зовнішньоекономічної діяльності в АПК. - К.: Мінсільгосспрод України, 1995. - С. 27-52 (авторський обсяг 1,0 д. а.). Автором написані розділи 4, 5, 6 і 7 та частково розділ 1, у яких розкриваються актуальні питання економіки і організації зовнішньоекономічної діяльності АПК, моніторингу експорту і імпорту, торгового статусу АПК, зовнішнього ринку зерна і цукру.

Статті в журналах

2. Кириченко Б. Й. Досвід сусіда // Трибуна лектора. - 1990, №1. - С. 28-32 (0,6 д. а.).
3. Кириченко Б. Й. Проблемы и надежды перестройки // Философия и социальная мысль. - 1990, №4. - С. 90-95 (0,5 п. л.).
4. Кириченко В. И. Украина открыта контрактам // Деловые люди. - 1992, №5(23). - С. 4 (0,16 п. л.).

Анотація

Кириченко Б. Й. Удосконалення механізму зовнішньоекономічної діяльності АПК у процесі трансформації економіки.

Дисертацією є рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 - економіка сільського господарства і АПК. Інститут економіки НАН України. Київ, 1996.

У дисертації обґрунтовані наукові положення і практичні рекомендації по удосконаленню основних ланок механізму зовнішньоекономічної діяльності АПК у процесі трансформації економіки.

Аннотация

Кириченко В. И. Совершенствование механизма внешнеэкономической деятельности АПК в процессе трансформации экономики.

Диссертация является рукописью.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 - экономика сельского хозяйства и АПК. Институт экономики НАН Украины. Киев, 1996.

В диссертации обоснованы научные положения и практические рекомендации по совершенствованию основных звеньев механизма

внешнеэкономической деятельности АПК в процессе трансформации экономики.

Annotation

B.I.Kiritchenko External economic activity improvement of Agricultural Industrial Complex (AIC) under economical transformation.

Dissertation is a manuscript. Dissertation for scientific degree competition in 08.07.02 speciality - agricultural economy and AIC.

The Institute of Economy of National Academy of Science of Ukraine. Kiev, 1996.

The dissertation proves scientific thesis and practical recommendations for improvement of basical parts of external economical activity AIC mechanism in economical transformation conditions.

Ключові слова: механізм зовнішньоекономічної діяльності, агропромисловий комплекс, експорт, імпорт, торговий статус, інфраструктура.

Підписано до друку 18.11.96.
Формат 60x84/16. Офс.пап. Офс.друк.
Умов.друк.арк. 1,25. Облік.-вид.арк.1,15.
Тираж 100 прим. Зам. №162.

Поліграфічна дільниця Інституту економіки НАН України.
252011, Київ-11, вул. Панаса Мирного, 26.

437681

AB 36.283